

Ю.М. Колесник, М.А. Волошин, В.К. Сирцов

Професор Олександр Гаврилович Яхниця – видатний учений, талановитий педагог

Запорізький державний медичний університет

Ключові слова:

*Олександр Гаврилович Яхниця,
організаційна й наукова діяльність.*

Ключевые слова:

*Александр Гаврилович Яхниця,
организационная и научная
деятельность.*

Key words:

*Oleksandr Gavrilovich Yahnitsya,
organizational and scientific activities.*

Показано роль і значення організаційної, наукової діяльності професора О.Г. Яхниці в створенні кафедри анатомії людини Запорізького медичного інституту та у формуванні Запорізької морфологічної школи.

Показана роль и значение организационной, научной деятельности профессора А.Г. Яхницы в создании кафедры анатомии человека Запорожского медицинского института и в формировании Запорожской школы морфологов.

The role and importance of scientific and organizational work of professor A.G. Yakhnitsa in formation of Human anatomy department in Zaporozhye state medical university and in formation of Zaporozhye morphology school is given in the article.

Вчений – це людина Всесвіту, яка залишає учням в спадщину свої знання, ідеї, досвід. Саме таким був професор Олександр Гаврилович Яхниця.

Він народився 5 грудня 1920 року в с. Кірове Немирівського району Вінницької області в селянській сім'ї. Після закінчення Вінницької фельдшерсько-акушерської школи в 1938 році успішно склав іспити до Вінницького інституту. 1940 року студента-першокурсника призвали до лав Червоної Армії, де він зустрів початок Великої Вітчизняної війни і всі п'ять років захищав Батьківщину. Складне солдатське життя, сповнене небезпеки і лиха, загартували молоду людину. Проте ці суворі роки він майже ніколи не згадував і день Перемоги відзначав тихо, в колі сім'ї та співробітників кафедри. Тільки наприкінці 1990-х років з мемуарів Олександра Гавриловича ми дізнались, що майже всі його однополчани загинули, а йому самому кілька разів посміхалась доля, рятуючи від смерті.

Після закінчення війни він без вагань вирішив присвятити життя одній з найгуманніших професій на Землі – лікуванню хворих і поновив навчання в Івано-Франківському медичному інституті, який з відзнакою закінчив у 1953 році. Вже в останні роки навчання студент О.Г. Яхниця виконував обов'язки начальника міського відділу охорони здоров'я.

З 1953 до 1964 року працював асистентом, доцентом кафедри нормальної анатомії Дніпропетровського медичного інституту. Тут виявились кращі риси вченого: вміння чітко сформулювати мету дослідження, організувати й провести експеримент, глибоко проаналізувати отримані результати. Наукові дослідження асистента О.Г. Яхниці присвячено морфології слизової оболонки дихальних шляхів. У 1958 році він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук на тему «Морфология желез бронхов», а в 1967 році – докторську дисертацію «Возрастная морфофункциональная характеристика секреторных элементов трахеобронхиальной системы». Це була одна з фундаментальних морфологічних робіт, наукові положення якої не втрачають актуальності й до сьогодні, їх цитують науковці, які вивчають стан трахео-бронхіального дерева.

В 1964 році за рекомендацією свого вчителя проф. К.Д. Філатової (яку постійно згадував з повагою) доцент О.Г. Яхниця переїхав до Запоріжжя, де очолив новостворену кафедру нормальної анатомії лікувального факультету Запорізького фармацевтичного інституту, який згодом став медичним інститутом. Він постійно згадував з теплотою період свого становлення як вченого в Дніпропетровському медичному інституті, а також колег, професорів Є.С. Стебельського, В.Д. Маковецького, доцентів Мацепона, Радіонова та інших, підтримував з ними дружні особисті й сімейні стосунки.

У Запорізькому медичному інституті на посадах завідувача кафедри та проректора з наукової роботи в повному обсязі розкрився талант Олександра Гавриловича – науковця, організатора, педагога. Його людські якості: повага до старших, доброзичливість, людяність, чемність, розуміння проблем, – викликали у співробітників безмежну довіру, як до видатної людини. Саме тому до Олександра Гавриловича звертались не тільки з науковими проблемами, а й за життєвою порадою.

Започатковувати нове завжди складно, а формування нової кафедри – складний, багатоплановий і відповідальний процес, за який Олександр Гаврилович взявся з великим ентузіазмом. Його одержимість у бажанні якомога скоріше піднести кафедру до рівня кращих у країні передалась співробітникам. Це були викладачі різного віку, з різних наукових анатомічних шкіл медичних інститутів України з захищеними дисертаціями і без них, зі своїми планами й надіями на майбутнє. Майже за рік Олександру Гавриловичу вдалось об'єднати колектив навколо однієї мети – створення кафедри нормальної анатомії людини. Усі співробітники у вільний від занять час готували методичні матеріали, навчальні препарати для практичних занять і музею кафедри. Професор О.Г. Яхниця прекрасно і з великим задоволенням препарував, постійно надавав консультативну допомогу співробітникам. Методичні засідання кафедри з питань викладання анатомії, проведені Олександром Гавриловичем, стали школою педагогічної майстерності для молодих викладачів. На цих засіданнях уніфіковано підходи до оцінки практичних і теоретичних знань студентів, закладено

основи рейтингової оцінки знань, затверджено структуру занять, методика проведення практичних занять, заліків та іспиту; вироблено основні принципи гуманного й вимогливого ставлення до студентів, що в подальшому стало традицією та прикладом для інших кафедр.

За кілька років створено музей «Анатомії людини» і завершено оформлення кафедри. Перші анатоми інституту доц. С.К. Гордієнко, Л.Г. Буковська, М.Г. Лебединець, М.Й. Левін; ас. Є.І. Холодна, Ж.П. Архіпова, В.В. Ратушняк під керівництвом професора О.Г. Яхницького в короткі терміни склали сильний колектив, визнанням чого стало проведення на базі кафедри Пленуму Українського товариства анатомів гістологів та ембріологів у 1970 році.

З 1969 року на кафедрі відкрито аспірантуру, першим очним аспірантом професора О.Г. Яхницького став лікар М.В. Карзов. Почалась планова підготовка науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації. Зокрема, в очній аспірантурі навчаються аспіранти О.Л. Ковбасанко, Т.М. Матвейшина, О.С. Таланова. Важливо, що з 1972 року до навчання в очній аспірантурі заохочують випускників Запорізького медичного університету, що є запорукою життєдіяльності вищого навчального закладу та його перспективного розвитку.

Паралельно зі створенням кафедри анатомії людини проф. О.Г. Яхниця виконував обов'язки проректора з наукової роботи, створюючи засади роботи наукового відділу університету, в якому до сьогодні працює Л.В. Соколенко, яка чуйно та дбайливо, як і Олександр Гаврилович, ставиться до аспірантів і здобувачів.

За сприяння О.Г. Яхницького створено одну з кращих гістохімічних лабораторій у країні, де проводились фундаментальні дослідження з вивчення гістохімічного складу полісахаридів органів при гіпоксії.

Олександр Гаврилович сам постійно навчався і заохочував співробітників кафедри додатково вивчати хімію, фізику, біохімію. Його принцип *«постійно читати»* став правилом для викладачів кафедри. Проблемні питання морфології, гістохімії, медицини, біології висувалися на наукові семінари («Філософські проблеми медицини»), де відбувалось їх предметне обговорення, поступово формувалась науковий глосарій викладачів. Разом із вивченням гістохімії полісахаридів почали досліджувати активність ферментативних систем білкового, вуглеводного обміну, циклу Кребса й анаеробного шляху дихання клітин органів. За матеріалами науково-дослідних робіт кандидатські та докторські дисертації захистили М.В. Карзов, В.К. Сирцов, В.П. Січовий, І.К. Капіносов.

У 1970-х обрано новий напрямок наукових досліджень – вивчення будови органів під впливом СВЧ-опромінення та алкоголю. В цей період під керівництвом Олександра Гавриловича створюється нова гістоавтордіаграфічна лабораторія, в якій за допомогою мічених ізотопами попередників вивчали синтез ДНК, РНК, білків і вуглеводів. Фундаментальні дослідження кафедри визнано морфологами країни. Успішно захистили дисертаційні роботи В.І. Платаш, І.Ф. Штанько, В.О. Євко та

інші. Всі наукові роботи співробітників кафедри вирізнялись високою якістю наукової продукції, що зумовлено використанням сучасних інформативних методик дослідження.

Будучи дуже доброзичливою людиною, в питаннях знання методики дослідження проф. О.Г. Яхниця був принциповим і вимогливим науковцем. Таке ставлення до постановки методики дослідження стало притаманним для наукової морфологічної школи, що почала формуватись в Запорізькому медичному інституті.

Бурхливий розвиток імунології привернув увагу Олександра Гавриловича, й на початку 1980-х сформувався новий науковий напрямок кафедри: вивчення будови органів імунної системи після антигенної стимуляції та формування імунологічної толерантності, в рамках якого до сьогодні продовжується проведення наукових досліджень. Під керівництвом О.Г. Яхницького кандидатські та докторські дисертації захистили В.І. Решетілов, В.К. Сирцов, М.А. Волошин, М.В. Карзов, О.В. Артюх, А.П. Марасич, М.М. Медведєва та інші.

Геній Олександра Гавриловича охоплював не тільки науково-педагогічних співробітників кафедри анатомії, але й суміжних морфологічних кафедр, що постійно проводили спільні наукові дослідження в рамках наукової тематики кафедри. О.Г. Яхниця консультував усіх співробітників інституту, авторів морфологічних дисертаційних робіт, від моменту планування до захисту. Підтримку, взаєморозуміння та цінну пораду у плануванні й виконанні наукових робіт отримали від Олександра Гавриловича багато співробітників інших кафедр лікувального й фармацевтичного факультетів. Це не перебільшення, а данина його енциклопедичним знанням, ґрунтовній біологічній, медичній, хімічній і загальній ерудованості. Різномісний арсенал його книг завжди вражав уваження. Постійна робота над собою, поповнення знань з різних областей науки дозволяли йому професійно обговорювати питання політичного, соціального, наукового й медичного життя.

Розуміючи, що виховання студентів на власному прикладі є одним із найдієвіших складових системи виховної роботи у виші, на кафедрі започатковано проведення концертних вечорів «Прощання з кафедрою нормальної анатомії», в яких щороку беруть участь студенти й викладачі кафедри, а переможців студентської олімпіади з анатомії людини нагороджують дипломами.

Потяг до нового супроводжував О.Г. Яхницю протягом усього життя. Вже будучи на пенсії, освоїв комп'ютерну техніку й видав мемуари, з яких ми дізнались що Олександр Гаврилович був напівсиротою: в 1921 році від голоду помер його батько. Жахливим був 1933 рік – період голодомору, коли від голоду померло більше половини мешканців села, серед яких були його родичі. Однак про ці складні періоди життя він майже ніколи не розповідав.

Мешкаючи в Києві з 1988 року він постійно підтримував зв'язок з кафедрою, цікавився організацією навчального процесу, удосконаленням рейтингової оцінки знань сту-

дентів, тематикою науково-дослідної роботи, виконанням дисертаційних робіт аспірантами й здобувачами.

Олександр Гаврилович посідав чільне місце серед провідних вчених країни, був членом Президії українського товариства АГЕТ, його обрано Почесним членом наукового товариства анатомів, гістологів та ембріологів.

Традиції професора О.Г. Яхниці продовжують його учні: професори М.А. Волошин, В.К. Сирцов. За останні роки на кафедрі анатомії людини співробітники кафедри й університету підготували й захистили 15 кандидатських і докторських дисертацій (М.Є. Іванов, О.А. Новосьолова, М.С. Щербаков, Фатіма Ель Мерхі (Ліван), О.Г. Куш, О.А. Григор'єва, М.Б. Вовченко, Ю.П. Ткаченко, В.М. Євтушенко, М.А. Довбиш, Н.Г. Гончарова, С.М. Пашенко, А.О. Світлицький). Приємно зазначити, що в річницю від дня народження Олександра Гавриловича С.В. Чугін захистив кандидатську, О.А. Григор'єва – докторську дисертацію.

Як було заведено Олександром Гавриловичем, кафедра відкрита для всіх, кому потрібна консультативна допомога, для співробітників ЗДМУ та інших вищих навчальних закладів України (Національного медичного університету ім. акад. О.О. Богомольця, Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, Харківського державного медичного університету, Запорізького національного університету, Дніпропетровської медичної академії, Кримського державного медичного університету ім. С.І. Георгієвського, медичного факультету Ужгородського університету тощо) у підготовці дисертаційних робіт.

Життєвий принцип О.Г. Яхниці «*Те, що знаю, повинен віддавати людям*» став позицією його учнів. Більше

десяти років тому на базі кафедри 2 роки поспіль проводили конференції молодих учених і засідання Президії Всесоюзної проблемної комісії «Функціональна морфологія», на яких обговорювались досягнення й досвід роботи з дослідження органів імунної системи.

Розуміння імунної системи як такої, що підтримує генетичний гомеостаз, поставили її поряд з нервовою та ендокринною системами, що регулюють процеси морфогенезу та регенерації, на чому наголошував Олександр Гаврилович. Тому в 2003 році за підтримки ректора ЗДМУ проф. Ю.М. Колесника, який також вважає Олександра Гавриловича своїм вчителем, проведено першу науково-практичну конференцію «Роль імунної, нервової та ендокринної систем в процесах морфогенезу та регенерації». Тема стала науковим напрямком університету, і конференції такого напрямку – традиційними.

Професора О.Г. Яхниці вже немає понад 10 років, але його ідеї втілюються у життя, підтвердженням чого є проведення на базі кафедри наукової конференції морфологів, присвяченої 90-й річниці від дня його народження.

Нові співробітники, які приходять працювати на кафедру й не мали змоги в студентські роки навчатись у Олександра Гавриловича, постійно відчують його присутність, оскільки пошана до Вчителя живе у справах, думках і серцях його учнів.

За пропозицією запорізького осередку Українського товариства анатомів, гістологів, ембріологів та топографоанатомів в університеті буде запроваджена *Галерея Пошани*, відкриватиме її один із фундаторів університету, видатний морфолог, талановитий педагог, чудова людина – професор Олександр Гаврилович Яхниця.

Відомості про авторів:

Колесник Ю.М., д. мед. н., професор, зав. каф. патологічної фізіології ЗДМУ, ректор ЗДМУ, заслужений діяч науки та техніки України.

Волошин М.А., д. мед. н., професор, зав. каф. анатомії людини, топографічної анатомії та оперативної хірургії ЗДМУ.

Сирцов В.К., д. мед. н., професор, зав. каф. гістології, ембріології та цитології ЗДМУ.

Адреса для листування:

Колесник Юрій Михайлович. 69035, м. Запоріжжя, пр-т Маяковського, 26, ЗДМУ.

Тел.: (061) 224 64 69.